

RAZVOJ ČRTICE NA SLOVENSKEM

Črtica ali skica je najkrajša zvrst pripovedne proze, ki se je razvila v drugi polovici 19. stoletja. Od novele se loči po krajšem obsegu in po drugačni notranji zgradbi, ki je v osnovi še vedno epska, vendar preprostejša, brez osrednje zgodbe z začetkom, sredino in koncem, omejena je na droben dogodek, položaj ali razpoloženje svojega junaka. Avtorju črtice torej ne gre toliko za natančen opis stvari, temveč za to, da vzbudi potrebno čustveno razpoloženje. To skuša doseči z občutenim prikazovanjem zunanjega okolja ter z razčlenjevanjem duševnega razpoloženja ob kakem izrednem dogodku ali doživetju.

Črtica se je v književnosti začela razvijati v realizmu, močno pa jo je povzdignil impresionizem, po katerem naj bi bili trenutni vtisi najpopolnejši človekov stik z okolico oz. realnim svetom.

Obdobje ned romantiko in realizmom:

Josip Jurčič: Jesenska noč med slovenskimi polharji

Janko Kersnik: Kmetske slike - Za najboljši črtici veljata Mačkova očeta in Kmetska smrt, s katerima je Kersnik dosegel vrh svojega kmetskega realizma, saj je opustil vse romantične sestavine. Ne opisuje več izjemnih ali enkratnih značajev, pač pa tipične zastopnike kmečkega okolja, v katerem vladajo tudi biološki in socialni zakoni.

Ivan Tavčar: Med gorami - Vsaka črtica ima v središču kmečkega junaka, fanta ali dekleta, pa tudi starejše ljudi. Njihova usoda je največkrat tragična, uniči jih ljubezen, strast, pohlep po denarju. Večinoma so izjeme, ne pa povprečni tipi, ki bi bili značilni za kmečke razmere. S tem se Tavčarjeve črtice in novele močno ločijo od Kersnikovih Kmetskih slik.

Obdobje slovenske moderne:

Ivan Cankar je bil pravi mojster črtic, ustvaril pa je tudi novo obliko le-teh na osnovi dekadenci in impresionistične estetike: na začetku je ponavadi liričen ali razmišljajoč uvod, nato sledi oris dogodka s poudarkom na psihologiji ali razpoloženju, na koncu pa je sklep.

Cankarjev pisateljski razvoj delimo na tri obdobja. V prvem t.i. mladostnem obdobju, ki traja od 1891 do 1900, se je Cankar pod vplivom nove romantike, dekadence in impresionizma kmalu oddaljil od naturalizma in realizma ter leta 1899 izdal svoje prvo prozno delo Vinjete, ki obsegajo kratke zgodbe in črtice, deloma pa tudi novele. V knjigi so že opazne satirične in psihološke pripovedi, ki so sicer značilne za njegovo zrelo pripovedništvo. Zgradba in slog sta impresionistična, po motivih in temah pa so Vinjete novoromantične, včasih tudi dekadenci. Na koncu knjige je Epilog, ki je zelo pomemben zaradi literarnega programa in esejističnega razmišljanja o umetnosti. Gre za Cankarjevo odpoved naturalizmu in realizmu, geslo nove umetnosti pa je duša. Cankar pravi, da naj bo umetnost izraz duše, čustev, da naj izraža tudi tisto resničnost, ki je očem skrita, ki jo razume duša in ne oči. Zoper realistični objektivizem postavlja estetski subjektivizem fin de siecla; zunanjo opisovanje naj nadomestijo lirična razpoloženja, simboli, čustvena stilizacija življenja.

V zrelem obdobju je dal prednost daljšim oblikam pred kratkimi črticami, vendar je kljub temu leta 1901 izdal zbirko črtic in novel z naslovom Knjiga za lahkomišelnje ljudi, dve leti kasneje pa je izšla še zbirka Ob zori.

Pozno obdobje je Cankarjevo zadnje obdobje pisanja in traja od 1910 do 1918. Socialnokritične ideje stopijo v ozadje, v ospredje pa se pomaknejo motivi posameznikovega ali skupnostnega trpljenja, krivde in očiščenja. Najvažnejša dela so Moje življenje, Moja njiva in Podobe iz sanj, ki so cikli kratkih črtic, katere mu v tem času postanejo glavna slovstvena zvrst, in sicer v tipično impresionistični ali simbolistični obliki.

Cankarjeva zadnja knjiga so Podobe iz sanj, ki so izšle leta 1917, hkrati pa je to tudi edina knjiga, ki je izšla med prvo svetovno vojno, kar pomeni, da Podobe iz sanj motivno in idejno zaznamuje vojna. Tema je bivanjska, včasih pa prehaja v filozofsko. Gre za trpljenje, strah pred smrtjo in željo po odrešitvi. V Podobah iz sanj Cankar razvija nov tip črtice, ki se razlikuje od prejšnjih: zgodba izginja, meditativni okvir se širi, v številnih črticah meditacija popolnoma prevlada, tako da se spremenijo v lirična, subjektivno zastavljena razmišljanja z rahlimi sestavinami stvarnega dogajanja, zgodbe ali likov. Pogosti v njih so simboli.

Kostanj posebne sorte (iz zbirke Podobe iz sanj) - glavni predmet je kostanj, ki je na začetku posebljen (je junak, ki čudežno rešuje stiske ljudi). Kostanj je simbol vitalnosti in moči.

Fran Ksaver Meško
Fran Saleški Finžgar
Zofka Kvedrova

Slovenski ekspresionizem:

Božo Vodusek: zbirka novel in črtic Al Araf (1935)

Obdobje med obema vojnama:

France Bevk je objavil več zbirk novel in črtic: Faraon (1922), Rablji (1923), Gmajna (1933), Samote (1935), Dan se je nagibal (1939), Mlada njiva (1940), Med dvema vojnama (1946), Obračun (1950) in Krivi računi (1956)

Jože Pahor je napisal zbirko črtic Mladost na Krasu (1959).

Socialni realizem:

Prežihov Voranc (oz. **Lovro Kuhar**): Solzice, Prvi maj, Ajdovo strnišče

Miško Kranjec

Ciril Kosmač: Sreča in kruh (črtica Gosenica)

Ferdo Godina